

Тема: Стилiстичнi особливостi простих i складних речень. Синтаксичнi норми.

Мета: з'ясувати стилістичні особливості використання простих і складних речень в усному та писемному мовленні, повторити поняття «мовна норма» та пояснити основні синтаксичні норми; розвивати мовну культуру; виховувати повагу до рідної мови.

Обладнання: підручник, дидактичний матеріал

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь

Хід уроку

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

Бесіда.

— Сформулюйте визначення простого речення.

— Яке речення називається складним?

— Що таке стилістична норма?

— З якими стилістичними помилками вам доводилося працювати?

II. ЦЕЛОГОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Проблемні завдання та запитання.

— Ви вже знаєте, що таке стилістична норма. Спробуйте дати визначення поняття «синтаксична норма».

— Яких синтаксичних норм нам слід дотримуватися?

— Які стилістичні помилки ви іноді помічаєте в мовленні ваших ровесників?

III. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником.

(Учитель може запропонувати учням прочитати теоретичний матеріал підручника.)

Робота в парах «Читання з позначками».

До стилістичних ресурсів простого речення належать способи вираження членів речення, особливі випадки використання однорідності, засоби зв'язку між однорідними членами різновиди простих речень, порядок слів. Один із засобів створення стилістичного забарвлення — синонімія вираження присудка. Присудки ускладненої форми, що являють собою фразеологізовані дієслівно-іменні сполучення, властиві книжним стилям — науковому, офіційно-діловому, частково публіцистичному; паралельні їм дієслівні прості присудки характерні для художнього та розмовного стилів.

До стилістико-семантичних явищ, пов'язаних із формою вираження присудка, належать варіанти допоміжних дієслів *бути, стати, робитися, залишатися*. Одні з таких дієслів не мають лексичного значення, вказуючи лише на час та спосіб: *Море було спокійне і синє, небо так само, сонце обливало помаранчеві сади по горбах*. (М. Коцюбинський) Інші дієслова в ролі зв'язки більшою чи меншою мірою зберігають лексичне значення, тому

аж ніяк не байдуже, яке з них вибрати. Наприклад у реченні *Він був (став, ставав, здавався, виявився, зробився, лишався, вважався) кращим фахівцем у своїй галузі* «був» указує на наявність ознаки; «став», «ставав», «зробився» свідчать про її появу; «лишався» констатує збереження колишнього стану; «виявився» підкреслює відкриття; нарешті «здавався», «вважався» зазначають оцінку фахівця з боку оточення.

Українська мова належить до мов з вільним порядком слів. Але вільність порядку слів не виключає правил, що регулюють розташування членів речення. Кожне переставлення пов'язане з більшою чи меншою зміною значення. *Тихий світанок*.— односкладне, називне речення. *Світанок тихий*.— двоскладне речення з опущеним дієсловом-зв'язкою. Стилiстична функція порядку слів полягає в тому, що переставлення членів речення викликає додаткові виразові відтінки, змінює експресивну роль того чи іншого компонента.

Прямий порядок слів характерний для наукового, офіційно-ділового та публіцистичного стилів. Зворотний (інверсія) застосовується в художньому та розмовному стилях. При інверсії найбільша увага зосереджується на тому члені речення, який виноситься на початок чи кінець. Інверсія створює багаті стилістичні можливості але її використання потребує авторської вправності.

Типові помилки в стилістичному використанні порядку слів:

1) неврахування того, що з переставленням окремих слів виникають небажані відтінки в значенні та в стилістичному забарвленні висловлювання;

2) невиправдана інверсія, яка призводить до спотворення змісту, двозначності;

3) використання інверсії в реченнях, у яких форми підмета і прямого додатка збігаються;

4) неврахування того, що від місця вставних слів, часток у реченні залежить зміст, стилістичне забарвлення висловлювання. Стилiстика, зміст і структура складного речення щонайбільше зумовлюються сутністю простих речень, з яких воно сформувалось. У складному реченні *Рече Дніпро, й лани широкополі медами пахнуть, колосом шумлять*. (А. Малишко) обидва прості сурядні речення можна було б оформити як окремі прості: *Рече Дніпро. Й лани широкополі медами пахнуть, колосом шумлять*. Але тоді між обома простими самостійними реченнями послабиться смисловий зв'язок, стане невиразною з'єднувальною роль сполучника *й*, прості речення роз'єднаються інтонаційно, що вплине на сприймання зображуваного.

Отже, прості речення помітно втрачають у складному свою значеннєву й синтаксичну самостійність.

Вибір варіантів побудови простих і складних речень регулюють синтаксичні норми, що вивчаються в межах синтаксису.

ІV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником.

(Учитель може запропонувати учням виконати вправи з підручника.)

Тренувальні вправи.

1. Відредагуйте речення, у яких порушено порядок слів.

Наведені в цьому розділі, типові форми документів використовуватися можуть для укладання науково-технічної продукції. За цим договором несе відповідальність за неналежне виконання обов'язків орендар. Через свого представника з числа співавторів ознайомитися з усіма матеріалами мають право автори. Сторони за взаємною згодою достроково мають право розірвати договір. Під час перебування делегації з офіційним візитом неофіційні зустрічі організовують також. За взаємною домовленістю визначаються місце і час проведення переговорів. Якщо цього не вимагає ситуація, ділові листи не повинні бути надто довгими.

2. Складіть речення, використавши нормативний варіант фразеологічної сполуки.

Кидатися в очі (впадати в очі); день у день (з дня у день); ні якої поблажки не давати ледарям (ні в чому не потурати ледарям); прийшло в голову (спало на думку); збити з толку (збити з пантелику); як торішній сніг (як вчорашній сніг); на всі чотири дороги (на всі чотири сторони); хоч лобом у стіну вдарятися (хоч лобом у стіну битися); переливати з пустого в пусте (переливати з пустого в порожнє); пильнувати очима (нишпорити очима); ледве дихати (на ладан дихати).

Робота з текстом.

Прочитайте текст. Обґрунтуйте художню, зображально-виражальну функцію вставних слів. Виконайте повний синтаксичний аналіз простих речень другого абзацу.

Ми спускалися вниз.

Тепер скелі росли перед нами, теплі, навіть гарячі, так наче в їх кам'яних жилах текла жива кров. Серед мозаїки зморщок і заломів сяяло часом золото дреку, блищав срібний полин або п'ялися мірти в своїм весільнім убранні. То знову з-під ніг стрімко здіймалася скеля... Зате як радісно було, коли ми там одкривали милу блакитну квітку, що приліпилась до скелі,— наче сіла на хвилину спочити. Чим вона жила? Певне, пила щоранку блакитні тумани моря. Я не знав, як її звати — і від того вона двічі мені миліша.

— Правда, вона виглядає, як гніздо аметистів на сірій скелі? Правда, вона виглядала, як гніздо аметистів.

Самостійна робота.

Знайдіть помилки в доборі варіантів керування, інші похибки. Запишіть відредаговані речення.

Почуття гумору нашим читачам не зраджує. Освіта — це те, що залишається після того, коли забувається все, чому нас навчили. Основна причина цього — недовіра рівню підготовки в школі. Зрештою, щоб опанувати ситуацією на перших порах потрібно показати швидкий результат. Утім, дечому вони все ж навчилися. Спрацьовувало і те, що цю ситуацію, спостерігали виборці, а це стримувало опонентів від невірних кроків. Він вчиться музиці, тому дайте оту червону трубу й оцей білий акордеон.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Взаємоперевірка знань.

(Проводиться у вигляді діалогу.)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Вивчити теоретичний матеріал за підручником.
2. Виконати вправу (на вибір учителя) або знайти в газетах чи журналах приклади невдалого використання різних варіантів узгодження підмета й присудка, узгоджених означень.

